

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

XITSONGA: RIRIMI RO ENGETELA RO SUNGULA (FAL)

PAPILA RA VUMBIRHI (P2)

MUDYAXIHI/KHOTAVUXIKA 2025

XILETELO XA MAKOREKETELO

TIMARAKA: 70

Xiletelo xa makoreketelo lexi xi na tipheji ta 11.

XIYENGE XA A: NOVHELE**XIVUTISO XA 1: NDZI NGO TINCIKI! – FA Thuketana**

- 1.1 Rixongile.√ (1)
- 1.2 A a ku lovile Rice loyi a tlumbiwile hi movha.√ (1)
- 1.3 Rice a a lovile hikwalaho ka ku hlongoriwa hi tata wa yena Ntekele. √√/Eka siku leri Ntekele u bile Mpfuleni kutani N'wa-Xitlhelana a namba a pfukeriwa hi ku vabya. √√/Endzhaku ka ku tshweriwa hi mabazi u sindzisa Manayila ku tekiwa hi Muzayiwe. √√
(Nhlamulo yin'we ntsena.) (2)
- 1.4 Ya kombisa ku hlundzuka, a tlhela a pfumala nhlonipho eka tata wa yena loyi a a va xanisa. √√ (2)
- 1.5 1.5.1 A hi swona, N'wa-Xitlhelana u tlhavekile a sungula ku vabya eka siku leri a va holova hi rona. √√ (2)
- 1.5.2 A hi swona Mpfuleni loko a heta ku holova no biwa hi Ntekele u fambile a ya tshama na Lefty. √√ (2)
- 1.6 Huwa, ku holova, ku va Mpfuleni a nga xiximi tata wa yena na ku va Ntekele a xanisa ndyangu wa yena na ku xavisa Manayila eka Muzayiwe swi kanetana na vutomi byo rhula lebyi Vakriste va languteriwaka ku byi hanya. √√ (2)
- 1.7 Manayila a a tlharihile hikuva a nga n'wi kombisi tata wa yena leswaku u na makungu yo baleka ekaya hi ku pfumela ku tekiwa hi Muzayiwe./Papila leri Manayila a nga ri tsala ra ku hlamusela ku tihoxa ka yena ematini hi siku leri a ri ri ra nkhuvo wa yena na Muzayiwe. √√
(Amukela na tin'wana tinhlamulo leti twalaka.) (2)
- 1.8 Ntekele u vula leswaku, '... i mani a tsakelaka ku dya swa le thyakeni.' Leswi kombisaka ku tivona a antswa eka ndyangu wa ka Ridonga.√√
(Amukela na tin'wana tinhlamulo leti twisisekaka.) (2)
- 1.9 Mukamberiwa u ta nyika mavonelo ya yena. Xik.: Muzayiwe a a teke xiboho xo pfuxela Ntekele bindzu ra mabazi loko ntsena Manayila o pfumela ku tekiwa etshengweni ra yena. √√
(Amukela na yan'wana mavonelo lama twisisekaka.) (2)
- 1.10 Hi leswi a ri na kungu ro baleka ekaya, ku ya lava murhandziwa wa yena Jamboti.√√ (2)
- 1.11 A a punyarisiwile hi ku ka a nga etleli hikwalaho ka ku va Manayila a ala ku tekiwa hi Muzayiwe leswaku yena a ta pfuxeriwa bindzu ra Mabazi. √ (1)
- 1.12 hlundzuka./C.√ (1)

- 1.13 Manayila a a tiyisela na ku hlonipha tata wa yena hambileswi a nga pfumelelani na yena eka timhaka ta ku va a tekiwa hi Muzayiwe kasi Mpfuleni a a nga hloniphi, a a hlamula tata wa yena hindlela yo pfumala xichavo na ku ka a nga tiyiseli xiyimo xo tika. √√ (2)
- 1.14 I Muzayiwe. √ hikuva u vula leswaku u ta pfuxela Ntekele bindzu ra yena ra mabazi loko o n'wi nyika Manayila, Manayila yena a nga pfumelelani na ntwanano lowu, leswi endlaka leswaku ku nga vi na kurhula. √ (2)
- 1.15 Ntekele a tshamela ku vula vanhu lava nga yiki ekerekeni, na lava xavisaka na ku nwa byalwa vahedeni, kambe emakumu hi yena se a kumekaka a nwa byalwa na ku ka a nga ha yi ekerekeni. √√ (2)
- 1.16 I mhaka ya ku va Ntekele a sindzisa Manayila ku tekiwa hi Muzayiwe leswaku a ta pfuxeriwa mabindzu. √√ (2)
- 1.17 Mukamberiwa u ta nyika nhlamulo ya yena. Xik.: Xiboho lexi Mpfuleni a nga xi teka a xi nga ri kahle hikuva u tsandzekile ku vona ku xaniseka loku nga ta va kona endyangwini wa ka vona endzhaku ka ku va xigangu xa yena Lefty xi hisile mabazi ya tata wa yena Ntekele.

KUMBE

- Xiboho lexi Mpfuleni a nga xi teka xi kahle hikuva vuxaka exikarhi ka yena na Ntekele a byi onhakile naswona a lava ku papalata ku tshama a xaniseka. √√√ (3)
- 1.18 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xik.: Loko Ntekele a heleriwile hi rifuwo u tikume a hanya na 'vahedeni' lava a va sandza na ku va vula swisiwana. √√ (2)
- (Amukela na yan'wana mavonelo lama amukelaka.)

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 35

XIYENGE XA B: NTLANGU**XIVUTISO XA 2: BYOKOTA MADLAYISANA – MM Marhanele**

- 2.1 A va ya khoma Mathebula.√ (1)
- 2.2 A a ambarile swiambalo swa nsati wa yena √ a tlhela a boha duku enhlokweni. √ (2)
- 2.3 A ku ri tindhuna ta hosi./Varhumiwa va hosi.√
(Nhlamulo yin'we ntsena.) (1)
- 2.4 A a chava Mathebula loyi a ri na xivumbeko xa miri lowukulu, naswona a ri munhu wa matimba. √ (1)
- 2.5 Rihisela./B.√ (1)
- 2.6 Ya na ntikelo wo kombisa Mazibuko a ri munhu wo ka a nga chavi, wo pfumala vutoya. √√ (2)
- 2.7 Hi swona. Hi vonile hilaha a nga hatliselangiki ku gweva Mathebula eka nandzu wa rifu ra ndhuna Maluleke, kambe a endla vulavisisi ku ya emahlweni ku kala a kuma ntiyiso wa mhaka. √√ (2)
- 2.8 A a etlele hikuva a karhele. √√ (2)
- 2.9 A endlela leswaku nandzu wa rifu ra Gezani wu fambela ekule na yena, hikuva hi ntiyiso hi yena a dlayeke Gezani. √√ (2)
- 2.10 N'wa-Rimbelule a a tshembekile naswona a lava leswaku hosi yi ahlula nandzu wa Gezani hi ntiyiso, a nga ri na mhaka na leswaku nuna wa yena u ta dlayiwa hikuva a dlayile Gezani hi xiganama. √√√
(Amukela na tin'wana tinhlamulo leti twalaka.) (3)
- 2.11 eNtlhaveni. √ (1)
- 2.12 Mavundza √ na Makhanana. √ (2)
- 2.13 U tisola ku va a vonile Mathebula nandzu lowu a wu nga ri wa yena na ku n'wi onha vito. √√ (2)
- 2.14 U nyikiwile nsimu leyikulu swinene √ na mbewu. √ (2)
- 2.15 Vaakatiko a va tsakile ku va ku kumekile mudlayi wa Gezani na leswi hosi yi nga khensa lava pfuneke ku kuma mudlayi loyi.√√ (2)
- 2.16 U kumile vumbhoni bya leswaku ehandle ka Gezani, Makhanana a a rhandzana na n'anga Mavundza, loyi a nga kumeka a ri na nandzu wo dlaya Gezani. √√ (2)

- 2.17 A a kombisa ku tisola eka ku va a lumbetile Mathebula ku dlaya Gezani. ✓ (1)
- 2.18 Makhanana a a nga tshembekangi eka vukati bya yena hikuva a ri na swigangu kasi N'wa-Rimbelule a a tshembekile evukatini naswona a nga ri na swigangu. ✓✓ (2)
- 2.19 Mukamberiwa u ta nyika nhlamulo ya yena leyi twisisekaka. Xik.: I mhaka ya kahle hikuva u ponisile vutomi bya Makhanana hi ku va a yingiserile xirilo xa N'wa-Ridonga. ✓✓ (2)
(Amukela na tin'wana tinhlamulo leti twalaka.)
- 2.20 Mukamberiwa u ta nyika nhlamulo ya yena. Xik.: A wu amukeleki hikuva timfanelo ta ximunhu a ti pfumelelani na swona, swi nga endleka leswaku ku dlayiwa munhu loyi a nga riki na nandzu. ✓✓ (2)
[35]

XIVUTISO XA 3: KU DYELA NYAMA EMATLUKENI – DJ Risenga

- 3.1 Eka Siyandhana. ✓ (1)
- 3.2 EKremetart. ✓ (1)
- 3.3 A a ri mabalana. ✓ (1)
- 3.4 A hi swona. A a nga tshembekangi eka Mzamani hikuva a nga n'wi tivisangi leswaku Vukosi a a bihile emirini ku kondza a fika eka xiyimo xo kuma n'wana./ u tumbeterile Mzamani leswaku u kumile mali ya phenxeni./ u xavile yindlu eKremetart a nga n'wi byelanga Mzanani. ✓✓
(Amukela na yan'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (2)
- 3.5 U n'wi lele hi ku n'wi tsalela xipapilana. ✓ (1)
- 3.6 Ya paluxa ku ka a nga xiximi Piet hileswi timhaka ta yena na Vukosi ti nga tisiwangiki ximfumo. ✓✓ (2)
- 3.7 Hi leswi Vukosi a nga biha emirini ku kala ku fika nkaye wa tin'hweti Mzamani a nga swi tivi. ✓✓ (2)
- 3.8 U fambile na munghana wa yena Xilavi ku ya hlayisa Vukosi ku kondza a kuma n'wana. ✓✓ (2)
- 3.9 A ya amukeleki hikuva swi endla leswaku a nga xiximeki eka Ma'am Joyce loyi a lavaka ku teka n'wana wa yena Vukosi. ✓✓ (2)
- 3.10 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xik.: Vukati bya vona a byi kahle hikuva a va twanani, Ma'am Joyce u na swihundla, a a nga hloniphi naswona a ku na ku kanerisana exikarhi ka vona. ✓✓✓
(Amukela na yan'wana mavonelo lama twisisekaka.) (3)
- 3.11 Hlanganani. ✓ (1)
- 3.12 I wa ku hlanganisa ndyangu wa ka va Piet na wa ka va Vukosi. ✓✓ (2)
- 3.13 U vula leswaku yena a nga voni nchumu eka ku fana ka yena na n'wana. ✓✓ (2)
- 3.14 na yena./B. ✓ (1)
- 3.15 A va hambanisiwa hi ku va a va ri eku holoveni leswi a swi ta endla leswaku va hetelela va lwa. ✓✓ (2)
- 3.16 Ya paluxa ku ntshuxeka emoyeni loko n'wana a velekiwile a ri kahle endzhaku ka loko Vukosi a ta va a susumetiwile a wa. ✓✓ (2)
- 3.17 I munhu wa xichavo na mahanyelo naswona u landzelela swa ndhavuko. ✓✓
(Amukela na yan'wana maveketelelo lama twisisekaka.) (2)

- 3.18 Leswaku u tlhelela eKremetart ku ya ya va pfuna ku hlayisa n'wana. √√ (2)
- 3.19 U hlamarisiwile hi ku vona Ma'am Joyce a ambarile buruku ro n'wi manya na kepisi. √√ (2)
- 3.20 Mukamberiwa u ta nyika mavonelo ya yena. Xik.: Ya kombisa ku ka a nga ri na mavulavulelo ya kahle, na ku ka a nga xiximi nuna wa yena. √√ (2)
- [35]**

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 35

XIYENGE XA C: SWIRUNGULWANA/SWIHUNGWANA**XAMUGANGA – SJ MALUNGANA NA KA KHOSA****XIVUTISO XA 4: XAMUGANGA – SJ Malungana na KA Khosa****4.1 'MACHONISI' – SJ Malungana**

- 4.1.1 Vana va xikolo xa Rivengo./Rivengo.√ (1)
- 4.1.2 A hakerisile vadyondzi mali ya xikolofisi yo ringana R100 kambe a nga va nyiki tirhasiti./A a dyile mali ya vadyondzi leyi a nga va hakerisa a nga va nyiki na tirhasiti. √√ (2)
- 4.1.3 N'wana wa yena a hlongoleriwile xikolofisi exikolweni naswona yena a ri hava mali hi ku va muholo wa yena wu helela eka machonisi. √√ (2)
- 4.1.4 Xiyimo xa ku hlakatiwa ka khixi ra Hakamela hi Dumazi a teka mapulanga ya yena endzhaku ka ku va Hakamela a tsandzekile ku n'wi hakela. √√ (2)
- 4.1.5 A a nga holi mali yo ringana kambe nsati a a sindzisa leswaku vana va ntlanu va nghena eka swikolo swa phurayivhete leswi yena a nga koti ku swi fikelela. √√ (2)
- 4.1.6 ba xilo ko tala./A. √ (1)
- 4.1.7 Mukamberiwa u ta nyika nhlamulo ya yena. Xik.: Ku pfumela ku lawuriwa hi nsati a n'wi nghenisa eswikweletini./Mayivelo ya yena ya mali ya xikolo hi ku hakerisa vana mali a nga va nyiki tirhasiti. √√ (2)
- 4.1.8 Ra yelana. Vito ra Sorisa ri vula ku va swilo swi nga hetisekangi/amukeleki hi ku hetiseka, na laha ka xirungulwana maendlelo ya yena a ma hetisekangi/amukeleki, hikuva u xanisa nuna a n'wi nghenisa eswikweletini ku fikela laha a hetelelaka a hlakaleriwa hi swiambalo na movha. √√
(Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka) (2)
- 4.1.9 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xik.: A ndzi n'wi tweli vusiwana hikuva hi yena a nga nghenisa nuna eswikweletini hi ku hanya vutomi byo encenyeta lava tikotaka.

KUMBE

Ndzi n'wi twela vusiwana hikuva khixi ra yena ri onhiwile naswona ntshungu lowu a wu ri eku teni wu n'wi chavise ngopfu ku fikela laha a tionhelaka. √√√ (3)

4.2 'MASASEKA-FULARHA' – KA Khosa

- 4.2.1 A kukula ✓, a hlantswa ✓, a sweka ✓, a hungata n'wana na vandyangu loko va dzumbile. ✓ (Tinhlamulo timbirhi ntsena.) (2)
- 4.2.2 Dokodela Madambi a tirha esejarini ya yena n'wini ✓ kasi *sister* Bettie na yena a tirha etlilini ya yena n'wini. ✓ (2)
- 4.2.3 Ya vula ku huma mihloti hi ku va u ri eku rileni./Ku tirilisa. ✓✓ (2)
- 4.2.4 Ya kombisa leswaku a a ri munhu wa riphuntiso laha a tirhisa mihloti ku phuntisa nuna. ✓✓ (2)
- 4.2.5 I munhu wo tsana no ka a nga swi koti ku yimela timhaka ta yena tanihi nhloko ya muti. ✓✓ (2)
- 4.2.6 I Bettie hikuva a a ri kahle eka mutirhi wa yena Patricia kambe a a xanisa nuna wa yena Tommie. ✓✓ (2)
- 4.2.7 Ya kombisa leswaku Bettie a nga ha xi voni xilaveko xo thola mutirhi un'wana wo sweka./Ya kombisa leswaku Bettie se a kunguhatile khale ku phuntisa nuna hi ku n'wi swekisa na ku n'wi hlantswisa wacheni. ✓✓ (2)
- 4.2.8 Mukamberiwa u ta nyika mavonelo ya yena. Xik.: A yi amukeleki, hikuva hivumbirhi bya vona a va taleriwile hi mintirho naswona a va fanele va pfunana kumbe va thola mutirhi. ✓✓ (Amukela na tin'wana tinhlamulo leti twisisekaka.) (2)
- 4.2.9 Mukamberiwa u ta nyika nhlamulo ya yena. Xik.: Dyondzo a yi swi kotakangi ku va aka hikuva nsati u xanisa nuna hi ku n'wi swekisa, ku n'wi hlantswisa na ku n'wi rhuketela emahlweni ka vavabyi na vatirhi va le sejarini laha emakumu nuna a sungulaka ku dzaha mbangi na ku tshamela ku n'wi ba. ✓✓ (Amukela na yan'wana mavonelo lama twisisekaka.) (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 35

XIYENGE XA D: VUTLHOKOVETSERI**XIVUTISO XA 5****5.1 'NDZA SWI TIVA' – KG Baloyi**

- 5.1.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi rifu tanihi nchumu lowu a kongomaneke na wona lowu a nga wu rhandziki naswona lowu a wu xiximaka, laha a kombelaka leswaku ri nga hatli ri n'wi teka. √√ (2)
- 5.1.2 Xikwembu xa matilo lexi ku vuriwaka leswaku hi Xona Xi vumbeke swilo. √√ (2)
- 5.1.3 Leswaku rifu a ri fanele ku herisiwa hikuva a ri laveki. √√ (2)
- 5.1.4 I ku lemukisa vanhu leswaku rifu ri kona. √√ (2)
- 5.1.5 xanisa./D. √ (1)
- 5.1.6 Ku tshikeleriwa mhaka ya leswaku rifu ri n'wi twela vusiwana ri nga hatli ri n'wi teka. √√ (2)
- 5.1.7 Thoni yo xavelela leyi tikombaka hi xilandzi xa -nyana eka marito ya 'tshikenyanana' na 'nkarhinyana.' √√ (2)
- 5.1.8 'A wu voni a ndzi na nomo eka wena,'/Ntila wa 8. √√ (2)
- 5.1.9 Mukamberiwa u ta andlala vonelo ra yena. Xik.: Yi kombisa ku hela ka xitlhokovetselo. √ yi tlhela yi kombisa ku navela ka yena ka leswaku rifu ri hela. √√ (Amukela na maveketelelo man'wana lama twisisekaka.) (3)

5.2 'TSAKANI HI BYONA' – KG Baloyi

- 5.2.1 Xitlhokovetselo xi vulavula hi vutomi tanihi nchumu lowu tengeke kambe lowu vanhu va tikeriwaka eka wona hikwalaho ka swiendlo swa vona laha va tsundzuxiwaka ku byi hanya hi vukheta. √√ (2)
- 5.2.2 'A byi lavi ku humeseriwa ntshiva.' √√ (2)
- 5.2.3 Wu tshikelela mhaka ya ku hoxeka ka ku hanya vutomi hindlela yo kala yi nga lulamangi. √√ (2)
- 5.2.4 Vanhu van'wana lava va hanyaka na vona √ na swiyimo swo tika swa vutomi. √ (2)
- 5.2.5 Ri vula ku lova./Ku hundza emisaveni. √√ (2)
- 5.2.6 Swirha./B. √ (1)

- 5.2.7 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo leyi a yi kumeke. Xik.: Munhu u fanele ku tiphina hi vutomi kambe a hanya hi vutihlamuleri. √√ (2)
- 5.2.8 Mukamberiwa u ta hlamusela leswi xi n'wi lemukisaka swona. Xik.: Xi ndzi lemukisa hi khombo ra ku hanya vutomi hindlela yo ka yi nga fanelangi. √√ (2)
- 5.2.9 Mukamberiwa u ta hlamusela ku titwa ka yena. Xik.: Ndzi titwa ndzi hlohlolekile ku ya emahlweni na ku tiphina hi vutomi hindlela ya kahle,√ hikuva munhu u fanele ku tiphina hi vutomi. √ (2)

NTSENGO WA XIYENGE XA D: 35
NTSENGO WA TIMARAKA: 70